

Kamenný herbár – výstava nielen do počtu

Andrej Bendík

Múzeum Andreja Kmeťa, Martin

Petrified Herbarium – an Exhibition to be reckoned with

Andrej Kmeť Museum in Martin, branch of the Slovak National Museum, continues in presenting inanimate nature to the general public. This time it was a new exhibition named Petrified Herbarium, showing more than 200 pieces of preserved fossil leaves, seeds and fruits and silicified wood-stems, branches and twigs of plants once growing in Turiec and Upper Nitra Basin. These enable paleontologists to compare the past and present flora of Central Slovakian region.

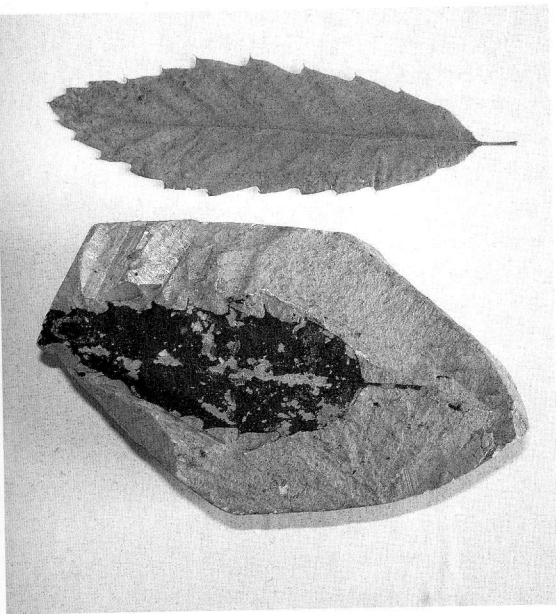
Máte záujem dozvedieť sa, kam vymizli rastliny, ktoré rástli v Turci a na Hornej Nitre pred 10 – 13 miliónmi rokmi? Chcete vidieť, ako sa zmenil list brezy, duba, pistácie, platanu, či buka? (obr. 1 a 2). Alebo sa pozrieť na skamenené a zuholňatené kmene, konáre alebo šišky pradávnych stromov? Nielen

toto, ale aj mnohé iné máte možnosť vidieť na výstave *Kamenný herbár*, ktorú pripravilo Slovenské národné múzeum v Martine – Múzeum Andreja Kmeťa (ďalej SNM-MAK) v spolupráci s Hornonitrianskym múzeom v Prievidzi (ďalej HM), Prírodovedeckou fakultou UK v Bratislave a Geologickým ústavom SAV v Banskej Bystrici.

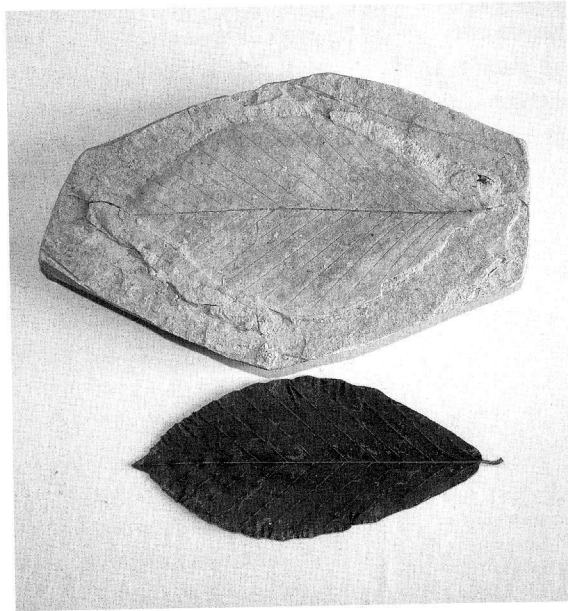
Uvedená výstava predstavuje zbierku viac ako 200 ks zachovaných odtlačkov listov, semienok a plodov rastlín pochádzajúcich hlavne zo zbierok Hornonitrianskeho múzea v Prievidzi, získaných zo zberov z baní v Handlovej a Novákoch. Ich výpovedná hodnota a ich zachovanosť je hlavným lákadlom výstavy, prezentovanej aj v iných mestách Slovenska. Celkovo je na výstave predstavených viac ako 140 poväčšine vyhynutých druhov, resp. druhov ktoré nazývame aj žijúce skameneliny. Ide hlavne o dva rody, a to ginko a platan, ktoré dokazujú, že v dávnej minulos-

ti bolo územie stredného Slovenska ovplyvňované subtropickým podnebím. V súčasnosti sa tieto druhy nevyskytujú ani v širšom priestore strednej Európy (najbližšie rastie prirodzene platan na Balkáne, inak iba na Kaukaze a ginko v Číne). Veľmi vhodne je vo výstavných vitrínach pri každom odtlačku zakomponovaný list, semienko, alebo plod jeho súčasníka, pre lepšiu predstavu o podobnostiach vyhynutých a súčasných druhov. Každý list, semienko či plod súčasníka boli prácne zozbierané v botanických záhradách a arborétach na Slovensku, ale aj v zahraničí a veľmi kvalitne vylisované, čo dokladajú zachované farby listov a ich tvar už po viac ako 3 roky. Výnimočne dobré zachovanie skamenelín nám umožňuje porovnanie s podobnými súčasnými druhmi, s osobitosťami zmien tvaru listov či semien, resp. prispôsobovania sa na zmeny klimatických podmienok za posledných 13 miliónov rokov. Sledovaním cesty presu-

nu drevín v geografickom meradle môžeme zistiť, ako sa za milióny rokov dokázali niektoré rastliny premiestniť zo svojich pôvodných stanovísk na naše územie a iné rastliny zase vymiznúť. Spomeňme aspoň niektoré „raritné“ rastliny, ktoré tu kedysi skrášľovali krajinu a sú prezentované na výstave. Sú to napríklad pistácia, škoricovník, lotos, vinič, tisovec, osobité druhy orechov, ruže, hikórie, sasafraz, ambrovník (obr. 3), či avokádo a mnoho ďalších. V súčasnosti sa

Obr. 1 Odtlačok duba (*Quercus* sp.) z Hornonitrianskej kotliny starého 13 miliónov rokov v porovnaní s listom duba gaštanolistého (*Quercus castaneifolia* C. A. Mey) prirodzene rastúceho v súčasnosti iba na Kaukaze (zo zbierok HM v Prievidzi)

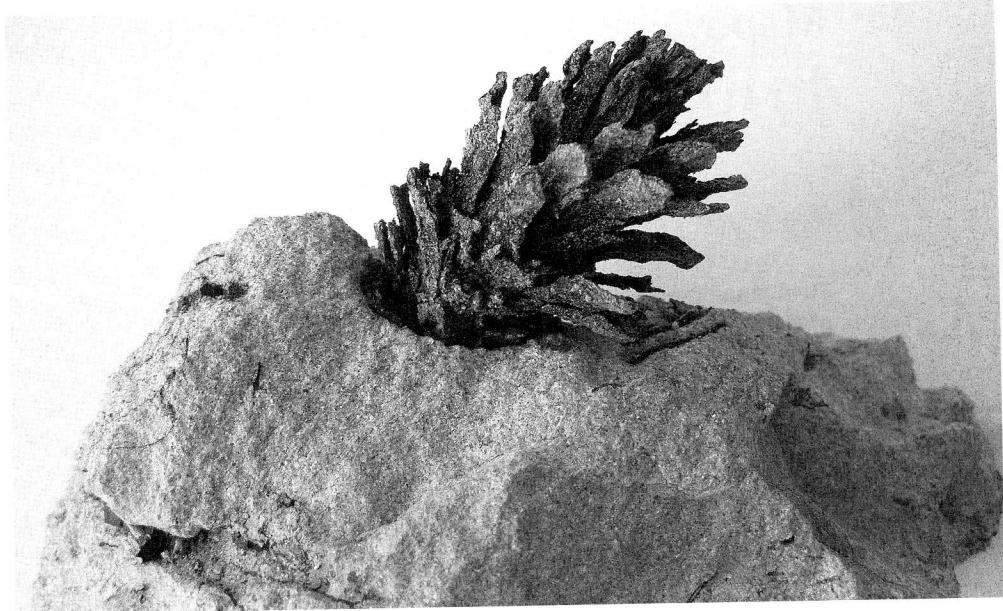

Obr. 2 Odtlačok buka (*Fagus antipovii* Heer) z Veľkej Čausy starého 13 miliónov rokov v porovnaní s listom buka východného (*Fagus orientalis* Lipsky) prirodzene rastúceho v súčasnosti v JV Európe až JZ Ázii (zo zbierok HM v Prievidzi)

tieto „cudzokrajné“ rastliny (ktorých listy a plody sú zozbierané a vystavené vo vitrínach) pestujú na Slovensku len ako okrasné, alebo parkové dreviny, prípadne tu boli vysadené v minulosti (napr. Jelenská gaštanica pod hradom Gýmeš, kde jednotlivé stromy majú vek 200 – 400 rokov). Osobitne sú predstavené aj zvyšky prekremených konárov, koreňov či kmeňov drevín, ktoré pri niektorých premenách dosiahli vyšší stupeň opalizácie (prezentované sú časté a známe drevné opály a acháty z kremnickej oblasti). Osobitne sú vystavené zuhoľnatené zvyšky drevín z posledných výskumov SNM-MAK z okolia Martina, so zachovanými vnútornými štruktúrami a letokruhmi.

Práve vyššie spomínané rozmiestnenie odtlačkov a listov súčasníkov návštevníkom pomôže zorientovať sa vo výstavných vitrínach, pričom k poznaniu jednotlivých biotopov slúžia náučné panely a texty, ktoré sú súčasťou výstavy. Jednotlivé panely sú veľmi vhodne prepojené s vystavenými vzorkami, ako aj kvalitne spracované po textovej aj grafickej stránke. Podrobnejšie sa z nich návštevníci môžu dozvedieť, ako vznikajú skameneliny, ako sa určujú a aký majú význam pre vedu. Osobitne je na paneloch opísaná geologická história Turca a Hornej Nitry. Práve zrozumiteľnosť textov pre širokú verejnosť (hlavne pre žiakov a študentov, resp. ich pedagógov) býva kameňom úrazu pri podobných odborných výstavách, čomu sa autori úspešne vyhli. Pre ohlásené skupiny však nie je problém získať podrobnejší výklad od odborného pracovníka.

Čo sa týka hodnoty vystavených exponátov, nie je jednoznačne možné určiť, ktorý odtlačok je vzácnejší a ktorý menej, nakoľko výpovedná hodnota každého z nich nám dáva ucelenejšiu predstavu o paleoklíme Turca a Hornej Nitry, a tým aj Slovenska ako celku. Ale aj tak sa dá na pomery slovenských paleofloristických zbierok povedať, že ním je napr. 10 miliónov rokov stará zuhoľnatená šiška borovice z Martina (pre svoju výnimočnosť nálezu a zároveň

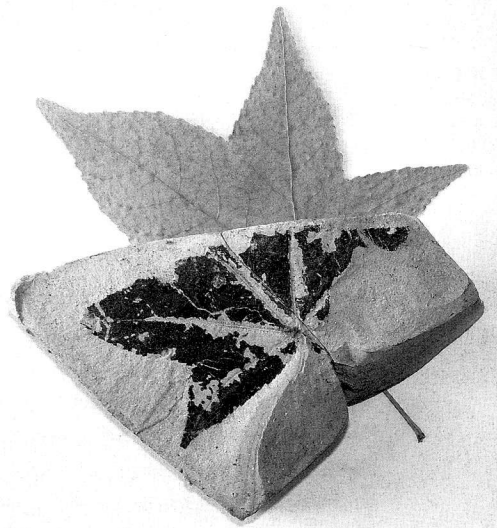
dokonalú zachovanosť), (obr. 4), ale aj mnoho odtlačkov rastlín reprezentujúcich subtropické oblasti, čo dokladá teplú, stredomorskú klímu na strednom a severnom Slovensku v dávnej minulosti.

Výber vystavených zbierok, ako aj panelová časť má možnosť veľmi vhodne doplniť študijný program žiakov vyšších ročníkov základných škôl a stredných škôl v doplnkovom učive o neživej prírode, ako aj o tak dôležitých procesoch, ako sú zmeny klímy, ktoré sú v dnešnej dobe ustavične v pozornosti širokej verejnosti. Svojím obsahom je však vhodná aj pre širokú verejnosť, ale aj odborných pracovníkov v oblasti paleontológie, či klimatológie, alebo v neposlednom rade pre obdivovateľov a zberateľov prírodnín.

Výstava veľmi vhodne vyplní medzery v prezentovaní aj takého dôležitého odboru, akým je geológia a paleontológia, nakoľko všetko živé je závislé na neživej prírode. Pri hlbšom zamyslení, nám však môže táto výstava dokumentovať aj snahy laikov ako aj odborníkov o získavanie a zachovanie neživého kultúrneho bohatstva a dedičstva Slovenskej republiky.

Na tomto mieste by sme radi zvýdvihli aj zapojenie odborného pracovníka SNM – MAK do projektu APV projekt č. LPP-0362-06 „Náučno-poznávací sprievodca po geologických

Obr. 4 Preuhoľnatená šiška borovice (*Pinus* sp.) z lokality Martin – tehelňa, starej 10 miliónov rokov (zo zbierok PF UK v Bratislave)

Obr. 3 Odtlačok ambrovníka (*Liquidambar europaeus* Braun) z bane Cígeľ starého 13 miliónov rokov v porovnaní s listom ambrovníka styraxového (*Liquidambar styraciflua* L.) prirodzene rastúceho v súčasnosti na východe Severnej Ameriky (zo zbierok HM v Prievidzi)

a geografických lokalitách stredného Slovenska”, vďaka ktorému finančná podpora dopomohla k realizácii tejto výstavy.

Výstava *Kamenný herbár* je prístupná v prvej budove SNM, sídle Múzea Andreja Kmeťa v Martine do 30. septembra 2009.

Foto: autor